

Яна Язова

СЪБРАНИ СТИХОТВОРЕНИЯ

София, 2023

На корицата:

Иван Милев – *Шуми Марица*, фон, туш, 1926 г.

Руска Маринова – *Портрет на Яна Язова*, пастел, 1931 г.,
съхранява се във Варшавския музей, Полша

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Яна Язова, с/о Министерство на културата, Република България

© Петър Величков, събрал и разчел текста, уводни думи, бележки,
2023

© Андрей Димитров, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1190-0

ЯНА ЯЗОВА

СЪБРАНИ
СТИХОТВОРЕНИЯ

Текста събра, разчете и подготви за печат

Петър Величков

111 екземпляра са номерирани.
Всеки от тях съдържа факсимиле
на ръкописа на стихотворението „На сестра ми“.
Той е предаден на д-р Петър Величков
от артистката Мария Русалиева.
Този екземпляр има пореден № ____

Съдържание

Уводни думи (Петър Величков)

ЯЗОВЕ

Посвещение 19
Яз..... 19

Страхове..... 20

Вечната стража на моите пирове 20
Плътта..... 21
Кошмар 22
Ние – тука... 22
Неверница..... 23

Прокази..... 24

Циганка 24
Блато..... 25
В тинята..... 26
Скръб 26

От лъжата до истината..... 27

Маска..... 27
Под голямата сянка 28
Монахиня..... 29
За мене 30
Плач над България..... 31
В сенки..... 33
На брега..... 35
Песен 35

Животът на призраците	36
Ветрове	36
Мечта	38
Крушение	40
Вълни	41
Осъдена	42
Песента на освободения роб	43
Победител	44
Слънце	45
Игра на пламъци	47
Морска мида.....	49
Вулкани	50
Вулкан	50
Великан.....	53
Отчаяния и утехи	55
Пред чужди врати.....	55
Голямата песен	57
В нощта.....	58
Земя	58
Силни птици	59
Овчарова мъка.....	60
Моят облак	60
Любов.....	62
Есенни приказки	63
Писмо с първия сняг	65
Вечерни шепоти	65
Уморените	65
Ние.....	67
Тиха нощ.....	68
Сърце.....	69
Вечер	70
В пладнешки задух	71
Цветя.....	72
Град	72
От Земята до пъкъла	73
Просешка песен.....	73

БУНТ

Мила пролет!.....	81
Бунт	81
Рози.....	83
Прелетна птица	84
Преди	85
Много късно.....	86
Спокоен ден.....	86
Край канала	89
Дунавска пролет.....	89
Снежни думи.....	90
Мъгла	91
Бедни думи	91
И во веки веков	92
Януари	94
Февруари	94
Март	94
Април.....	95
Май	95
Юни	96
Юли.....	97
Август.....	97
Септември.....	98
Октомври	99
Ноември	99
Декември	101
Увеселение	103
Сняг и вятър.....	103
Вечерна буря	105
Тъжна музика	105
Кукувича песен	106
Мъка от любов.....	109
До трамвая	109
Възпоменание	110
Гамени	110
Слънце мило!	111
Софийска елегия	112

Изстрел.....	113
Трима.....	114
Ден.....	115
Земя.....	116
Черно море.....	117
През буря.....	118
Ехо.....	118
Призракът на розата.....	119
Усамотение.....	120
Два свята.....	121

КРЪСТОВЕ

Вдъхновение.....	127
Посвещение.....	129
Прометей.....	129
Сонет.....	132
При Христа.....	133
Ние пишем – ний живеем.....	134
Герои.....	136
На тъмно.....	137
Агония.....	138
Балада за царския трон.....	140
Платноходка.....	141
Другари.....	142
Едно последно писмо.....	142
Разпятие.....	144
Кошмар на войната.....	145
Война.....	145
Смъртта.....	146
Небеса.....	148
Дърво.....	148
Пътни скици.....	149
Виена.....	152
Чуждо място.....	152
Хвъркни от мен!.....	153
Есенен празник.....	154
Спят дърветата.....	155

Камбана	155
Късна сватба.....	156
Планина.....	157
Край твоя дом	157
Празник.....	158
Мъка.....	158
Бърже като розата.....	159
Вино.....	159
Змия.....	160
И аз на моята муза	161
Морето в мен.....	162
По Черно море	162
Самички	163
Без клюки	164
Всякога.....	165
Успокоение.....	166

НЕВКЛЮЧЕНИ В КНИГА

Публикувани в пресата	169
През зима	169
*** На моето сърце.....	169
*** Аз исках	170
В мъглата.....	171
Палестина	171
<i>Морски стихове</i>.....	176
Скитници	176
Стари кораби.....	178
Призрак	178
Месечина.....	179
Голгота	180
Потъналият кораб.....	181
Дъждовни капки	183
Паяк.....	184
На Хайфа на брега.....	185
Дунав.....	186

Комините	189
Пушеци	190
От тихия дом.....	190
Нощен разговор.....	191
И пак възкръсна	193
Мигове из това лято.....	196
Из моите псалми	196
*** Съгледах пламъче... ..	196
*** Виж урвите... ..	197
Мухата	197
*** Загубена сред времето... ..	197
Отвъд	198
Струните	199
Предачката.....	199
Образи по пясъка.....	200
*** Обрахме плодовете... ..	201
Покой	201
Стихотворения	202
Среща на последния бал	202
Есенна вярност	203
*** Заключените ти врати... ..	204
Нова година	204
Стихотворения	205
1. В градината ни... ..	205
2. Какво да правя с мъката... ..	206
3. Сърце, пред тебе на колене... ..	206
4. Последни розови струи... ..	206
5. Животът някои събира... ..	207
Цветя на гроба на Мила	207
Небесната сестра.....	207
Безлунна нощ.....	208
Епитафия.....	209
Есен в новия ни дом	209
Вървят годините.....	210
Вечерна песен.....	210

В ръкопис, непубликувани	214
Облаци	214
Молитва на роба.....	217
Слепец.....	218
На върха има Бог.....	219
Тленната Ева.....	220
Молитва на пустинника	221
Ангел	221
Свирци край вечната река	222
Керванът.....	223
Очакване	225
Полунощно ехо	226
Отвъд	227
Последният лист.....	229
Начало.....	230
Умора.....	230
Позната нощ	231
Бяла роза	231
Игра на пламъци	232
Вечните скитници.....	234
Начало.....	235
Морски скитници	236
При зайците в полето... ..	236
Сънуваният град	237
*** Това, което премълчах... ..	238
Кой пита?.....	238
Погледът на моя брат	239
Тигърът.....	240
Синята капка.....	241
Писмо в изоставения кораб	241
Птичка	242
Поет	243
Поетът.....	245
Нашите грешки.....	245
Две думи.....	246
Размишление.....	247
Самота	247

Високият дом	249
Моя дом	249
Ти си моя бащин дом.....	249
Малкото момиче	250
Майска шега	251
Две рози.....	252
Малък роман.....	253
*** Между Лимен и синьото море... ..	254
Пролетни ветрове.....	254
Сива вечер	255
Фар.....	256
Отговор.....	256
Проста мъдрост.....	257
Ще бъда!... ..	258

ПРИЛОЖЕНИЕ

Яна Язова за себе си, за поезията и за другите	261
Другите за Яна Язова.....	272
Подредба на творбите в неиздадения ръкопис „Язове. Избрани стихотворения“	286

Уводни думи

Авторите получават оценка на творбите си и приживе, и след смъртта.

Първата не е толкова фатална, както посмъртната. Защото да бъдеш четен или да бъдеш забравен, е присъда без обжалване, а литературната смърт е като човешката.

Приживе стиховете на Яна Язова биват и хвалени, и хулени. Десетилетия след 1944 г. те не са били достъпни, тъй като авторката е изхвърлена от литературния живот. Едва през 80-те години на ХХ в. някак плахо, но все пак се заговорва за тях. В края на този последен том от съчиненията ѝ, осъществени от издателство „Изток-Запад“, са дадени извадки от критични статии. Всеки би могъл да сравни своето впечатление с онова на нейни съвременници или на критици, които са разглеждали десетилетия след смъртта ѝ написаното от нея.

Поезията на Яна Язова сама по себе си е неповторен експеримент. Самата тя пише на Александър Балабанов:

...Ти знаеш добре, че Александър Балабанов е този, живият човек, силният, големият човек, който изведе сянката Мо из царството на призраците. Ти и всички отлично знаете, че Яна Язова е призрак, един пламък от онзи свят и няма нищо човешко. Не ти, а тя е оградена само със сенките на своите радости, а ти за едно далечно бъдеще мислиш, което, за моя скръб, е невъзможно. Защото когато Мо угасне, мой безкрайно любим Боже, за смях на сегашните му мисли, ще продължават и радостите, и скърбите [му] с някоя Мария или Анна, или коя да е, както казва Багряна...¹

¹ Из писмо на Яна Язова до проф. Ал. Балабанов, писано в Сухиндол на 21 август 1931 г. в 12 ч. на обяд.

Още първото ѝ публикувано стихотворение „Пред зима“² очертава решително следващите ѝ търсения в поезията:

*Във тръпен студ дърветата присвиха
в градината оголени клоне.
Мъглата се промъкна над стрехите
и сребърни воали разпростря.*

*Заспалите под покривите врани
сънуват сън, настръхнали в студа,
че може би се носят над долини,
осеяни със пролетни цветя.*

*И аз, кат тях, смразена под стрехата
надвиснала, затрупана в снега,
през своя блян съзирам светлината,
понесла триумфално пролетта.*

По-късните ѝ творби, извън трите прижизнени стихосбирки, подсказват, че тя е следвала своя път на новаторството, на провокацията и превъплъщенията, на вглъбяването и претворяването въз основа на избраните от нея опори в живота ѝ. На тях тя остава вярна до последния си дъх.

В този том за пръв път са събрани на едно място трите ѝ стихосбирки „Язове“ (1931), „Бунт“ (1934) и „Кръстове“ (1934), които имат само по едно издание. Добавени са ѝ по-късно публикуваните от нея творби в печата – във в. „Литературен глас“, „Вестник на жената“, двата сборника „Сноп“, издадени от Клуба на българските писателки, на който тя е секретар.

Други пък, някои от които последни – от края на живота ѝ, са взети от машинописа „Язове. Избрани стихотворения“, съхранен в две машинописни копия във фонда ѝ в Централния държавен архив. В този ръкопис тя подрежда стари и нови творби, но той

Публ. в: **Памуков**, Стефан. Поглед към неизвестното: Писма, стихотворения, изповеди... Пловдив: Хр. Г. Данов, 1989, с. 196.

² Подпис: Л. Г., I д[евическа] г[имназия].

Първа известна публикация. – В: *Ученически подем*, год. 6 (ян. 1930), № 2, с. 22.

Издири Цветанка Панчева.

представява интерес в друг аспект: остава ли Яна Язова вярна на себе си и дали е писала творби, с които да се нареди до покаяните се след 1944 г. свои съвременници, присъединили се към хвалебствения хор на апологетите на т.нар. социалистически реализъм?

Очевидно е било, че ръкописът „Язове. Избрани стихотворения“ не е имал шанса да бъде отпечатан. Яна Язова остава вярна на себе си и не прави компромис, благодарение на който той да бъде отпечатан. Но тя го е приготвила – въпреки това. Тук е и програмното ѝ и вероятно едно от последните ѝ стихотворения „Ще бъда!...“, което доказва и документира позицията ѝ на човек, несъгласен с режима.

Предпочетох да представя хронологично публикациите в този том и то както са излезли приживе, имайки предвид, че по този начин адекватно се представя нейното място в българската поезия. Съпоставката на редакцията в ръкописа с избрани стихотворения „Язове. Избрани стихотворения“ с публикациите им приживе сочи, че тя не е правила основни преработки, а поправките ѝ са предимно стилистични. Тя се е опитала да подобри ритъма, има замени на някои думи, търсена е гладкост на стиха.

Но Яна Язова от тома „Събрани стихотворения“ е такава, каквато е с първите си публикации, и именно с това се отличава от останалите си съвременници: неравна, задъхана, навлизаща в непознати и плашещи дълбини...

Тя умее да се превъплъщава в различни образи – на жени или на мъже, на животни или на природни дадености. Достатъчно красноречиво е стихотворението ѝ „Маски“. Мистерията на тези превъплъщения е ярък щрих в българската поезия от 30-те години на миналия век. Писани преди 90 и повече години, стиховете на Яна Язова и днес продължават да бъдат провокация към утвърдените стандарти на писане, доказателство за дързък експеримент, бунт срещу несправедливостите в блатото на живота, дълбинно навлизане в темите за Вярата, за Пътя, за Смъртта.

С тома „Събрани стихотворения“ не само приключва очертаването на рамката на издаденото ѝ приживе творчество, но и на неиздаденото в периода 1944–1974 г. Но той ще провокира дискусии около модернизма в българската поезия, защото много поети няколко десетилетия по-късно се опитват да излязат от стандарта на идеологизираната (партизирана) литература в периода 1944–

1989 г. За съжаление, те едва ли са имали достъп до стихотворните сборки на Язова. Затова са извървели един по-дълъг път.

Постсимволизъм, сюрреализъм, древногръцка мъдрост, чувственост и удивление от краткостта на живота, пожари на незаглъхваща страст, поклон пред велики поети като П. К. Яворов – такъв е поетичният мир на Яна Язова: различната страница в българската поезия от 30-те години на ХХ в. По-късното ѝ насочване към белетристиката – като се почне от психологическите романи „Ана Дюлгерова“ и „Капитан“, та до историческите „Александър Македонски“, „Левски“, „Бенковски“, „Шипка“ и „Соления залив“, е съзвучно с изповедността на стиховете ѝ. Със „Събрани стихотворения“ пред читателите вече оцелялото от творчеството ѝ е налице.

И споменът умира, и само живите могат да го оплачат.

Но за да не умре споменът в литературата, творбите от миналото трябва да бъдат достъпни за четене и анализ. Разбира се, че поезията на Яна Язова е благодатна за сериозни литературоведски анализи и изследвания. Моето скромно мнение обаче е, че тя трябва първо да бъде прочетена в цялост.

Задачата ми беше да я събера в този том и така стиховете ѝ да станат достъпни за читателите.

1 февруари 2023 г.

д-р Петър Величков

1

ЯНА ЯЗОВА

Ц. Б. Ж.
ИЗДАВ

ЯЗОВЕ

СОФИЯ
1931

Личният екземпляр на Яна Язова, съхраняван в ЦДА

*Снимка в стихосбирката „Язове“,
оригиналът не е запазен*

Посвещение

*На Александър Балабанов,
комуто посвеждавам
моята първа сбирка*

Шумно животът ходи във твоите стъпки,
в тебе залюбен – както и той те влече.
Дните ти пламват, думи ти греят във тръпки
и от сърце ти извор в пясък тече.

Идват, напиват – все прииждат, допиват
твоята кръв, що леят в свои борби.
Мразят те – и към твоя извор отиват,
с вяра, че там ги чакаш пак, може би.

Яз

Аз съм Балканът със гънки усойни,
яз е сърцето ми в гръд вкаменела.
Моите песни са резове много нестройни –
че всички реки съм във себе приела: –
бързи и кротки, шумни, мълчаливи –
сто бурно нещастни, сто гадно щастливи...

Отбягах далече от пазвите на яза,
заскитах по цялата тъмна земя,
не исках да съм близо до родната камен-змия,
до тая мизерия, до тая робска омраза...
И гледах над всичките върхове тоя Балкан,
над яза, над мене извисен – настръхнал, желан.

Язове – моите песни, търкалят ми остри скали;
народът ми малък е, той е в полето, той ги не чуе!...
А в тях ми се борят чуми, вампири, ламии...
Но моите песни не могат, не ще да заглъхнат тъй всуе!...

На силното време ще да нараснат и братята мои,
до мене, до яза ще се провлачат по гърба ми, раздран от порои...
И нека от труса на силното време язът ми да се разтури –
по сухите бездни те ще познаят, че тук са гърмели моите бури...

Страхове

Вечната стража на моите пирове

Стъпки!... И тази нощ си пак на стража въвн,
под бурята. – Трошат се черни клони...
А вътре ний, под свещ, що жълти сълзи рони,
пируваме. И смях без край, и шум, и звън –
и вънка ти...

Всред всички само аз те зная, в смеха все твои стъпки слушам.
Напред-назад... зловещи стъпки, пред моите отдавна
яко заключени врати.

Заклучени са те, но зная, ти имаш ключа на вратите...
И гърчове от смъртен страх прекършват моето тело...
Пред всички тука аз се смея, едва прикривайки сълзите.
Не трябва никой да узнае туй, що нявга е било –
натегнал грях.

Ти дебнеш въвн, ти чакаш сам да си отвориш.
Аз всичко тука премълчах, за всичко ти ще заговориш...
От теб се тъй боях!...

Свещта гасней. Студени тръпки ме полазват.
Отдавна огънят угасна. Гледам с леден поглед аз
разкривените в смях уста и фокуси... звучат и смазват
тез стъпки – дебнат те отвън и в тоя късен нощен час
ще влезеш ти!

Със див, безумен поглед аз лицата окол мен оглеждам...
И вик безпаметен ме дави: „Той дебне въвн и има ключа
на тез заключени врати.“

Ще влезеш ти... и аз пред теб – и ти при нас!
И що би станало? – Къде подслон, къде за мен?
Ще млъкне смях и в тишина – все твоя глас...
И няма да е нощ и вред ще бъде ден...

пред всички в светлина.

Ти моите одежди ще разкъсаш и там, във мен вдълбаните следи
на миналия грях със пръст ще сочиш... Смъртен хлад ме лази,
пресеква в миг дъха...

Ще дойдеш ти!... Да бих могла сега
сама вратите си да ти отворя...

Последен отпор на падение, да не умра съвсем в тъма,
като подлец да не догасвам... Сама оттук да се отровя –
от този мрак и таз лъжа.

Пред всичките, макар пред всички, да бих те пуснала аз вътре,
да бих разбулила аз мрака на пътя, минат, поругана –
макар осмяна да умра.

Но как!... Все стъпки... Чакаш, чакаш... може би –
ти чакаш аз да ти отворя?! О, не, пирът не се напуща!

Но ти и сам... но ти ще влезеш. Ах, как тежи,
как гложди и дълбай! Гризе ме остра влага –
аз чувствам и лъха на смъртта...

Но аз не ще отворя. – Не, а все тъй, все тъй ще да дочакам
да чуя как ще скръцне ключът, да видя как ще минеш прага
на моята врата.³

Плътта

Оковите дрънчат! Оковите дрънчат...
И викове след мен – и викове ечат...
Обръщам се назад – зад мен гърми цял ад.
Без огън, без лъча – аз гасна и мълча.

И пак напред сама аз тръгвам в своя път.
Свободна, но без мощ... Оковите звучат.
Див шепот ме следи: „Къде, къде плъзи
таз сянка по върха?!“ – Аз кретам и мълча.

От земния ни ад дочувам смях навън –
пияните от грях... Зад мен оковен звън...

³ Първа публикация, заедно с другите стихотворения от цикъла „Страхове“, в периодичния печат с псевдонима Яна Язова. – В: *Литературен глас*, год. 3, № 100, 31 ян. 1931, с. 2.

Аз пъпя в пълен мрак и този шепот пак:
„Тук има само ад, върни се нанаяд!“

Със плач обръщам взор: „Аз искам светлина!
Навсякъде е мрак, а там си ти сама.“
На оргии в дола доземам аз страстта.
Крещи грехът в кръвта. – Аз пламвам и мълча.

И ето там, от ада – пламък всред нощта
разгаря буен огън – едничка светлина.
Там – клада от души... Страстта, страстта гори!...
Вериги им – плътта! – Аз гасна и мълча.

Оковите дрънчат! Оковите дрънчат.
И викове до мен – и викове ечат...
Обръщам се назад – зад мен гърми цял ад!...
Там пламна светлина! – Аз плача и мълча.

Кошмар

Аз зъзна и лазят ме ледени тръпки.
Извиках – и никакъв звук!
Не дебне ли някой? – Страхливите стъпки
безшумно отекват се тук.

Огризани пръсти в коси ми се вплитат.
Кой... кой е зад мен? Глава се сковала, гърди не туптят...
Тамяненни пари ме цяла облитат –
и устни сковани уста ще допрат!...

Аз гасна... Нощ непрогледна ли вече настана?
Извиках... и тежки ми клепки се вдигат от сън.
Лениво там някъде бие камбана –
опява ли някого нейният звън?

Ние – тука...

И аз, жената, спях. Сляп бе мракът.
„Не се ли вижда още?“ А пред мен,

поднел мъждива свещ, отвърна ти – мъжът:
„Не виждам нийде път, и аз съм заблуден.“
И питах тихо аз – без стон, без вик, едвам:
„Очакваш ли го ти, очакваш ли ти сам?!“

Повлечена от тебе, тръгнах нанаяпред.
Загледах с мътен взор – подкрепяш ме с ръка...
Аз отговор не чух; ти беше страшно блед.
Не чаках и отговор, – а все вървим така...
И днес не питам аз, вървя до теб без път.
Една подкрепа мен остана ти – мъжът.

И търсим се до днес от векове сами...
Но колко яко ме притискаш в тоя мрак!
Че чувствуваш се мой заслон, за мен живееш ти.
Днес знаем, няма път, но нека тръгнем пак!
И леко ни е тъй – с любов, сами вървим,
а в любовта си, Господи, пред теб ще се смирим.

Неверница

Когато след пладне приседна на прага
и чакам си стария мъж,
плета му чорапите вълнени, що ги и лятос обува,
и младо тяло сякаш тръпне от вечерна влага,
а вълнатата моите сълзи е гълтала не по веднъж –
и китки в градината не късам, и нищо не ми се и чува...

Когато след пладне приседна на прага,
мини ми кажи, че ти много ме любиш...
Тъй плахо, с бърз поглед, кат моето робство тук, мрачен.
Ще видя, нехайно уж, клета, че аз съм ти драга,
глава ще забия в чорапа, като че искам да кажа: „Ти себе си губиш
със мене, омъжена“. А огън – в моя поглед вторачен.

Треперя по-бавно да минеш: клуп след клуп сбъркана нищя...
Пръсти несръчни ще пуснат железните куки.
Но в твоето мило лице не ще се загледам аз нито веднъж,

че сухата моя съседка ни гледа от срещната къща;
но идва нощ, тя ще запуши и всички съседски пролуки...
Но идва нощ... И привечер още приспива ми стария мъж.

Прокази

Циганка

Парцали и клечки по пътя събирам.
По вратните хлопам, изпросвам си хлеб.
Кучета цял ден с тояги забирам,
а нощем се връщам във своя вертеп –

където пияните просящи хъркат;
крадците си мръсните кражби делят;
убийци кръвта от ръцете си търкат
и старци безсънни и болни лежат.

И щом се изтегна на сламата, в смрадни,
окаляни дрипи, сънят ме надвий.
Сънувам аз царски трапези за гладни,
че в сърма и злато пируваме ний.

Пияните просяци принцове стават,
убийците – с чисти и светли лица.
Просякини в коприна блюдата подават
и песните бликват из волни сърца...

И псуват, и блъскат... Сънят ми отлита.
Разсъмва се, тръгнаха моите царе;
сянка след сянка, във дрипи обвита,
за своето царство – и в тинята мре.

Торбата си грабвам, след тях се повличам,
по вратните прося и сбирам парцали.
Боклуците ровя и в унес надничам
и в замъчни кули, и светнали зали.

С бирени, с цветни стъкла украсявам
коса си и грея с брилянтна корона,
дълбоко замислена, на смет застоявам:
аз чакам царе да ми паднат пред трона.

Блато

Водата му – тя е тъй кална и тъй е смрадлива,
че то от срам се свива и гуши в полето.
Срам го е от лъчите, що слънцето бяло разлива,
срам го е от бисерния свод на небето.

Приплисва изтежко и тинята – гадна вода,
дъхът му разнася далеко отрови и смрад.
Има оттука някакъв път и направо в града,
но никой по него не ходи, отвърща се всеки и бяга назад.

И блатото пак се от болка и срам притисне в земята,
ридае и глъхне, порони вонливи създи...
Понякога, в някоя пролет и в нашето блато
и рози, и тръстики никнат – но то и под тях попълза.

Горещото лято всичко изгаря, тъмната есен всичко разлага,
загният и рози, и тръстики, и всички треви.
И от вонята му няма звяр да не бяга,
самата му тиня – и тя се срамува да се яви!

Чисто е, чисто небето! Пък току зърне
в блатото своя образ размътен –
зад облаци мръкне, от себе си то се отвърне –
и гневно в гърма му земята затъгне.

И тежките капки заръфат на блатото гърба гноясал,
треска зловеща нахълтва във земните пазви –
блатото – цирей в земята се врасъл...
И сякаш сега ще се пукнат гнойни му язви.

В тинята

Нарочено страстно цигулките пеят,
 разпуснах безмълвна прозирен воал...
 и впитите в мене очи – те как пламенейат!
 Цигулките ронят безгласна печал.

Обжегва ги страст... и ръце се простират...
 в уста ми се впиват пияни уста...
 горещи и алчни ме пръсти допират...
 Усмиввам се жалко... Заглъхна нощта.

На пладне едва се от одъра вдигам.
 Натегнали клепки, в устата горчи...
 И с поглед забулен едва придостигам
 пречистата радост на дневни лъчи.

Оглеждам се робко... Усмиввам се бледно.
 Отдавна веч огънят в мен не гори.
 Протягам ръце си и казвам му ледно:
 „Нощта е изминала. Дай ми пари!“

И всяка нощ сваят и печал упоявам.
 Отдавна спи огън в гърди... не гори...
 И нищо не сецам, когато пропявам
 над всички бездушно и ледно: „Пари!“

Скръб⁴

Мъждукат газени фенери
 във уличната гъста кал.
 Нощта във локвите трепери.
 Вампир луната е заял.

⁴ Заглавието от „Скръб“ е сменено на „Под фенерите“ в неиздадения ръкопис Язова. Избрани стихотворения, ръкопис, машинопис – 2 и 3 копие, ЦДА, ф. 1400к, оп. 1, а.е. 25.

И просяци с ръце вдървени
фенерите подпират с гръб;
а бедните им мисли спрени,
увиснали на щърбав ръб.

Под хладна светлинка във здрача
на гола немощ, подир теб
те – просешките мисли – плачат:
„Пари ми дай, пари за хлеб!“

– Ех, стига куцахте сакасти!
Днес в празник тропяхте по мен!
„Ний носим сухите комати
в бордей на кална локва плен.

И просим в пътя си до къщи,
по улици – море – вървим.
На всеки стълб фенер намръщен
ний слабия фитил гасим.“

Вървят те – нечовеци бедни.
Вървят – тук плът на вечна скръб.
Фенерите гасят последни,
подпрели ги със дрипав гръб.

Нощта до портите се спира,
за помощ гледа ме в очи...
А улицата ги разбира
и в хладна тиня си мълчи...

И хукнах аз към теб в тъмите
да скрия празник в твоя праг...
Но в сънен креп мълчат вратите –
и всеки дом е саркофаг.

От лъжата до истината

Маска

На първата младост при нежната ласка
на устни ми стонът в усмивка избликна;
душата ми своята гримаса обикна –
всред всички открити – аз ходех със маска.

Чисти зениците – в тях никой не зърна
отдавна закърмена змийска отрова;
спи ми и злобата – не ще я отровя –
и дните си минали не мога да върна.

Но всяка нощ нова си маска чертая,
и денем под нея от страх се прикривам,
и спомена тайно в сърце си заривам –
и вече коя съм – самичка не зная.

И мисля: към гроба ме старост затласка –
на моя дух грохнал дойде ли смъртта?
Когато за път ще ме вземе и тя –
кого ще намери под смъртната маска?

Под голямата сянка

Догде човешки поглед придостига –
все таз скала – надлъж, нашир – заела
земя, небе. Гранитен гръб до облаци издига,
над тинесто поле излеко лоб привела.

Гранитен лоб, горен от мълнии, от слънцето целунат,
приведен над полето, над целия живот – туй бе вековна власт
над хората; със векове мечта им бе скалата в пръст да сринат.
„Все таз скала ли, Господи, издигната над нас?“

И с кървав труд години гризаха скалата.
Потоци от души под сипей измряха.
А тя стои... стои, във царствено величие замряла в небесата.
Едва, едва най-тихо удари при нея изпод земи кънтяха.

Минават векове – и сняг, и дъжд, и слънце.
Дошла бе нова пролет. Скалата се пробуди.
„Какво туй блесна тук?! – Горещ и тръпен дъх по нейното лице. –
Аа!... Слънцето!...“ – Как голямо, силно в таз пролет се събуди!...

Скалата се усмихна, отпусна на лъчите.
Такава светлина!... Велик светът е, Боже!...

А що кънти? – Удари и глухи оттам, от низините.
Скалата се огледа, приведе се надолу и додето може,

огледа долината. Ни сянка на човек! А где са те?
Удари!... Тя трепна и се вгледа...
В усойте на нейните основи!? Пролетта дойде...
Туй слънце други път не виждали са тук... А пръснати в безреда,

завили в злобен рев, те впиват се и гризат
от нея, дращят само... Гигантски гръб скалата приведе и огъна,
Господи!... Отровна мърша!... Под сипеи зарити трупове лежат.
И те!... А там... са хижите, оставени във слънце. Пред нея се разгърна

светът. Тя сведе лоб, присви във мъка врат
и се сгуши... А слънцето, потънало в пламъци, в дрямка,
примижа веч на запада. От всичко в тоя свят
огряваше то нея – последна нея... А там, там, где удари
в злобен плач кънтяха, бе легнала могъща голямата ѝ сянка.

Монахиня

На одърите голи аз цяла нощ простряна –
безсънна – и догарям, и гасна без надежда.
Молитвата не топли душата огрешена.
И мисля горко аз: „Тоз път ли там извежда –
към Бога? – Път, по който ний на земна твърд вървим?“
А черно расо тегне и кръстът гръдта ми прогаря.
О, Господи, пред тебе как ще се смирим?
Сломена веч на изтока, зората се разтваря.

Събуждат се от хижите; пролазва глъч отвред;
проплаква хрипкав глас и свършва без надежда;
изскърцват в яд зъби и стене някой клет...
Премръзнала, аз ставам и с черната одежда,
завила морен стан, пристъпвам всеки праг.
Безкръвни устни шепнат: „Утеха и смирение...
Един е Господ – път и светлина е в този мрак.“
Ръце ми благославят, треперят във смущение.

А погледи просветват, усмихват се уста –
и всички с мене шепнат: „Велик, добър е Бог!“
И гаснат в ожидание... От сетната врата
подгонена, аз бягам. По мене възглас строг.

И в своя мъртъв дом, на одърите лудо
аз падам обезсветена, разбита от страдание.
„Не вярвам, Боже, днес не вярвам в твойто чудо!“
Но що е туй?... Молитва... всред нощното мълчание!

Запушвам аз уши и плача с глас, влудена:
„Аз ти ги върнах, Господи, сега се молят пак.“
Молитвен глас възхваля – аз падам изтощена:
„Защо ме, Боже, Ти, защо прокълна в мрак?“

За мене

Нежна, о, тъжна любов, дали ме познаваш, певец?
Вечно сама, аз не пиша за среща, за бурна разлъка.
Както в кутия затворен, бърз полски щурец –
аз съм родена, отрасла в тъмница безока, безръка;
беден съм, мрачен затворник – беглец,
и моята мъка е бедна, затворнишка мъка.

Мъка на дните без слънце и въздух, и злак;
мъка на бито тяло, изранено, от влага изпито.
В глад скърца под моите думи и търси зъб як.
Песен – на стъпките в зимника свършени хромо, убито.
Там, под бесилката, в гробния мрак...
песен – сънят на осъдени: гърло във примка превито.

Вече не питайте грубо защо си отсичам,
късам аз своите нервни и мрачни куплети –
викам над всички гърла озверели, що свои наричам.
В говор, по-бърз и граблив от скръбта, са излети
моите думи; в тях грохот на в прах разрушени скали си повличам,
крясък на птици при полети хроми, от близка смърт хладно обзети.

Силен глас; спомням ви, будя ви, сън ви премазвам
с бързите бури внезапни, със жега, със мълнии, слънце и град.
Чуми ме грабват – аз прием им лош не отказвам,
често, макар и да мисля за вас, тез, що си кряскаат на моята буря със яд.
Над равни ви песни, които над мъртви се пеят, аз зло заприказвам,
грубо и тежко със моите сенки, едничките живи за свят.

Моята скръб от нощта на живота във страх ме гнети.
С глас и неравен от ужас аз будя мъртвешкия сън.
Хлопват прозорци: „Кой луд пред вратите говори и нощем крещи?“ –
Ходя безсънна и моят глас гони страха ми със ясен си звън.
Аз чакам да тропнат отдавна ръждивите ваши врати,
страх да ми млъкне, прогонен от хората вън.

Плач над България

България – с коне свирепи в златни
юзди, не хвърка ли в полета, пълни с клас?
Или – изтегната в градини ароматни?
Узряват плодовете и ти си във захлас.
Изопнах на сърце си силни струни –
народ, земя и слава да възпея.
Със твоите хали, смъртоносни бунни
бунтовна огън-обич да развея.

Преминах младостта си теб да стигна.
Възсепна се сърце ми един ден;
и черно було пред очи ми вдигна;
Родино моя, цяла бе пред мен. –
Настана миг, когато планините
се срутиха на пясъчни плата.
Изригнаха вулкани и в струите
на огъня си грабнаха света.

В страх моето сърце се разтрепери...
когато замълча – като навеки,
една пустиня душна се разпери,
пробродена със козешки пътеки.

Всред нивите блата големи вряха,
а лесове до дъно покосени.
На купчини тук-там селцата мряха,
и дни, и нощи в сън тук бяха спрени.

„От теб ли чаках скиптър и корона?! –
Заглъхнал глас трепереше от злоба. –
За мойта песен где ще съградиш трона?“ –
А ями чакат... Във яма влажна – гроба.
Над цял свят тебе със звуци щях да нося,
а ти не си ме искала дори.
Със тебе в дрипи трябва аз да прося –
и глад, и студ – да не ме умори.

Свирепа мъка, що сърце изгриба,
земята ти ще впепели с пожар. –
Родих се в крайна, просешка колиба,
а трябваше да бъда тука цар.

Не знаете да постелете с рози
вий пътя, да ме чакате с победни знамена.
На пясъка ви аз не ще сградя чертози
и няма герб да вдигна с наште имена.

А бавно из земята, срещу мене,
изникват сенки. Мойте братя клетки...
Прииждат старци със сгънати колене,
накъсали приветствени букети. –
С гнили рози, листи незозрели,
обрани всички в скъдната година.
Смъртта, що не пощяла, всичко взели –
и носят ми те моята родина.

Сметта в ръце смирено ми сложиха,
със усмех блед на стари си лица.
И мойте песни бърже се стопиха
със пулс на мощни, огнени сърца.
И огънят у мен, кат тях, изстина –
запален огънят на много жъртви.